

POLARE MASKULINITETER

Marit Anne Hauan

2011 har vært det store året for polare jubileer. Det er 150 år siden Fridtjof Nansen ble født og 100 år siden Roald Amundsen erobret Sydpolen. De norske polare helter har så sterk posisjon at de blir tilkjent et felles jubileumsår¹. Feiringen har selvsagt involvert ulike perspektiver i tillegg til heltedyrkingen. Et perspektiv har handlet om hvor de norske heltene hentet den kunnskap som gjorde nettopp deres ekspedisjoner til suksesshistorier². Mitt perspektiv er knyttet til det faktum at Nansen, Amundsen og de andre polarheltene ikke var alene på sine tokt og ekspedisjoner. De hadde med seg mannskap som har fortalt sine historier mer lavmælt og fått betraktelig mindre publisitet enn heltene. De aller fleste har overlevert sine fortellinger muntlig, men heldigvis er det noen få skriftlige kilder tilgjengelig. Jeg vil i denne sammenheng lese to av disse for å se nærmere på den tidlige polare aktivitet, og dermed innledningen til polare identitetsforhandlinger. Hva kan disse kildene fortelle om hvordan menn oppfattet og agerte i polarhistoriens spede oppstart?

Mennesker lever i natur med de betingelser og forutsetninger det skaper. Å leve og bo i nord handler om å forholde seg til naturgitte omgivelser. Nord er også et geografisk område med en tilskrevet identitet. Filosofen Anniken Greve har vært opptatt av steders identitet. ”Steders identitet”, sier hun, ”innebærer at ethvert sted ikke er utbyttable med ethvert annet sted. Vi holder det for betydningsfullt at vi har å gjøre med nettopp dette bestemte stedet.” (1999: 28) Erfaringene med de spesielle betingelser som er knyttet til å leve og bo i nord, bidrar til å skape vår kultur. I anledning de store polare feiringer er det også av interesse å spørre om det finnes en særlig polar maskulinitet? Hvordan uttrykkes den? Når skapes eventuelt ideene om de polare kardinaldydene? Jeg interesserer meg for hva de første, tidligste ukjente aktørene forteller i sine journaler om mannskultur i de polare områdene.

I boken “Gender trouble: feminism and the subversion of identity” (1990) tar Judith Butler utgangspunkt i Simone de Beauvoirs nøkkelpåstand: ”On ne naît pas femme: on le devient.”³ Hun konstaterer at det å bli kvinne er en stadig iscenesettelse uten begynnelse eller slutt. Kjønn er, slik Beauvoir så det og lik Butler fortolker henne, ingen fast og stabil identitet hvor fra ulike handlinger bæres frem – kjønn er en identitet som er spinkelt forankret i tid – en identitet som er institusjonalisert gjennom stilisert repetisjon av handlinger (Butler 1990). Butler har et litt annerledes perspektiv. Kjønnsideidentitet er, ifølge henne, en performativ ferdighet tvunget fram av sosiale sanksjoner og tabuer. Et menneske kan bare bli kvinne gjennom å handle kvinnelig. Dette er en tanke som ligger veldig nær eksistensialismens teori om at det er menneskets handlinger som definerer mennesket. Forskjellen er at eksistensialistene forestiller seg en bevisst aktør bak handlingene: en ren eksistens, et reflekterende jeg som velger – mens Butler hevder at utenfor iscenesettelsene finnes ingen opphavelig eksistens (1990).

¹ <http://www.nansenamundsen.no/no/>

² http://www2.uit.no/ikbViewer/page/tmu/artikkel?p_document_id=217460

³ Man blir ikke født til kvinne, man blir det.

Det som gjelder for det kvinnelige kjønn, gjelder selvsagt også for det maskuline kjønn. Det vil si at det kreves innsikt i det performative grunnlaget for å snakke om menn. De performative ferdighetene tvunget fram av sosiale sanksjoner og tabuer finner eventuelt en vending som kan få oss til å snakke om polare menn og om polare maskuliniteter. Kulturer har stilt krav til og forhandlet om mannsbegrepet til alle tider. Å være mann er verken en tilstand eller en posisjon man får eller ankommer til i kraft av alder: en mann er det han gjør og kan⁴. For å avdekke utviklingen av polar maskulinitet kan det være av betydning å gå til de tidligste kilder. I denne sammenhengen er det to hovedkilder jeg vil se nærmere på. Willem Barentsz ekspedisjoner for å finne nordøstpassasjen, med siste ekspedisjon i 1596-97, er anerkjent som oppdagelsen av Svalbard. Gerrit de Veers beskrivelse fra 1598 av den siste ekspedisjonen er min første kilde. Gerrit de Veer deltok på de to siste av Barentsz ekspedisjoner. Det er uklart hvilken rolle han hadde ombord, men han blir beskrevet som ”bedremanns barn og har sikkert hatt en bra skolegang” (1997:215). Man vet også sikkert at han var elev hos en kjent sjøfartslæremester. Gerrit de Veers beretning er den eneste eksisterende teksten som forteller om Barentsz siste ekspedisjon. I ettertida er det Willem Barentsz som er husket og dyrket som helten i oppdagelsen av Svalbard og som har fått sitt navn på hav- og landområder.

Den andre kilden er skipsjournalen til skipper Junge på sluppen Nikolai som reiste ut fra Tromsø i 1835. Fokus er på maskuliniteter i lys av polare utfordringer og omgivelser

Kildenes posisjon⁵

Man kan stille spørsmål om den typen korte tekster som skipsjournaler er kan gi noe annet enn faktaopplysninger. I dette tilfellet er det forsøket verdt – det er nemlig et særlig ønske å finne ut hvordan menn vendte seg til - eller henvendte seg til - det polare. Skipsjournaler er en egen tekstgenre. Da sir Hugh Willoughby og Richard Chancellor dro ut på søk etter Nordøstpassasjen i 1553 hadde de instruks om å: ”daily write, describe and put in memoire the navigation of every day, tides, elements, altitude of the sunne, course of the moon and starres” (Conway 1906,6).

Sir Martin Conway hevder i boka *No man's land* at dette er begynnelsen på skipsjournaltradisjonen. Denne skikken spredte seg hurtig fra ekspedisjonsflåten til fiske- og fangstmiljøene i alle nasjoner. Verken når Barentsz i 1597-98 eller Junge i 1835 dro ut, var det tydelig reist noen spørsmål knyttet til det å føre journal eller logg, å føre journal var altså allerede i 1597 noe man gjorde.

Forutsetningene for denne typen journaler er klare. Man kan delvis lese forutsetningene i tekstenes faste topoi, det vil si de faste temaer og vendinger som tilhører nettopp denne genren (Kjeldstadli 1988,103). Det er opplagt at journalene er redernes redskap for å kunne kontrollere aktiviteten til mannskapet og kontrollere fangstmengden. Det som er hovedinnholdet, er for det første en kort værmelding og for det andre en beskrivelse av dagens gjøremål – enten det handler om å bevege seg, ligge i ro, fiske eller fange. I tillegg til at journalen gir grunnlag for kontroll, bærer den også med seg observasjoner av både klimatisk og ressursmessig karakter, og en gang i blant en beskrivelse av seilingsruten. Slik kan journalen også sies å være en

⁴ Hauan 2007:7 i Nordlige maskuliniteter

⁵ Avsnittet bygger på Hauan ”En langsom tid er denne mørkke Vinter at overvinde” 2007

kilde til kunnskap av mer varig verdi. Den kan fortelle om gode og dårlige seilingsruter, nye hav- og landområder og om ressurstilfang. Skipper Junge følger skipsjournalens mønster. Overfarten fra Tromsø til Svalbard varer i 15 dager. Journalmeldingene disse dagene er stort sett rapporter om været. Når sluppen er fremme ved land – altså ankommet Svalbard, blir tekstene mer innholdsrike, da er jakten på fangst, opplevelsene og hendelsene også notert ned, om enn i korte versjoner. I tillegg hender det ganske ofte at teksten avrundes med eller erstattes med en passiv tekstfrase.

Hver genre har sin måte å ordne stoffet på, også skipsjournalen. Likevel åpner enhver skrivesituasjon for individuelle særtrekk og individuelle språklige presentasjoner. Slik sett er det ikke bare avgjørende hva som skrives, men selvsagt hvem som skriver og når skriving foregår. Eksemplet med de passive tekstfrasene viser at skriveren gjennom språk og komposisjon framhever hva som har betydning og er viktig for han. Journalen åpner altså for den enkelte skrifters interesse og fokus, og slik sett kan den ha en spennende, intim eller personlig dimensjon.

Gerrit de Veers beskrivelse fra 1598⁶

Denne beskrivelse ble gitt ut som bok i 1598, men handler om ekspedisjonen som forlot Amsterdam 10.mai 1596. Journalen dekker tidsspennet 5. mai 1596 til 6.oktober 1597, med beskrivelse av hjemreisen som endte 1. november 1597 i Amsterdam. Beretningen ble fort en internasjonal bestselger og kom ut på mange språk. Interessen for boka holdt seg ut over det 17. århundre, men dabbet av i det 18., for så å bli populær igjen i det 19. århundre (1997,191). Det er 24 spennende illustrasjoner som følger teksten. Dette er kobberstikk laget etter instruksjon fra de Veer selv og med hans egne billedtekster (1997,7). I den norske utgivelsen fra 1997 heter det i et kommentarkapittel at det var beskrivelsen av det å våge seg ut i det ukjente som gjorde denne typen reiseskildringer så populære (Ulfsby 1997,191). Videre understrekes det at dette er ei beretning om unge hverdagsmennesker og deres kamp for å overleve i det ukjente (Ulfsby 1997,191). Dette er ikke en eksotisk reiseskildring, men en tekst der det i det ytre skjer lite, ifølge kommentaren (1997,191).

Teksten handler om ekspedisjonen fra avreisen, på turen langs kysten av Tyskland, Danmark, Norge og nordover til Svalbard og deretter seilingen videre østover nordenom Novaja Zembla. Det var to skip i ekspedisjonen. Disse skilte lag, og Barentsz og hans mannskap, 17 i alt, måtte overvintre på Novaja Zembla fordi skipet frøs inne. Journalen er lang og innholdsrik. Jeg velger her ut noen få dagsnotater som illustrerer mine perspektiv.

Vel en måned etter avreise kommer ekspedisjonen til en øy, og Gerrit de Veer skriver:

Den 12.juni om morgenen så vi en hvit bjørn, og vi rodde ut til den. Vi mente vi bare kunne kaste et tau med løkke rundt halsen på den, men da vi kom til, var den så voldsom at vi ikke turde, så vi rodde tilbake skipet for å hente flere folk og våpen. Vi kom tilbake med musketter, geværer,

---

⁶ Willem Barentsz' siste reise. Etter Gerrit de Veers beskrivelse fra 1598. Thorleif Dahls Kulturbibliotek.Oslo:Ascheoug&Co 1997

hellebarder og økser, og folkene til Jan Cornelisz kom oss til hjelp i bocken sin. Altså vel forsynt med folk og våpen rodde vi begge båtene mot bjørnen og sloss med den vel fire glass lang, for våre våpen bet ikke noe særlig på den. Vi hugget den blant annet i ryggen med øksen så den ble stående fast, men til tross for det svømte den bort med øksen i seg. Vi rodde etter, og til slutt hugget vi den i hodet og gjorde det av med den. Så drog vi den om bord i skipet til Jan Cornelisz og flådde den der. Skinnet var 12 fot langt. Vi spiste også av kjøttet, men det bekom oss ikke vel. Den øya kalte vi Beyren Eylandt.(1997,48)

I denne teksten fortelles det om mannskapets første møte med isbjørn, det dyret som kan tolkes som det ypperste symbolet på den arktiske fauna. Det går tydelig frem av teksten at mannskapet ikke kjenner til isbjørn. De har ingen formening om isbjørnens karakter og krefter. De oppfører seg innledningsvis som om den er et husdyr og historien ender med at store deler av mannskapet i begge båtene slåss med den i fire timer; et glass er vanligvis en time, før den døde. Skinnet ble flådd og de smaker på kjøttet, men ”det bekom” dem ikke vel. I denne teksten skriver de Veer helt åpent om manglende kunnskap og om anstrengelsene for å overvinne dyret. Halvannen måned seinere inntreffer et nytt isbjørnmøte.

Den 20.juli ankret vi opp innunder øya fordi isen hindret oss i å komme videre. Vi satt ut båten vår og rodde med åtte mann i land og gikk opp mot det ene korset. Der satte vi oss for å hvile litt, for så å gå videre til det andre korset. Mens vi var på vei dit så vi to bjørner der og så kom de bort til oss. Bjørnene reiste seg på to for å se nærmere på oss, for de lukter bedre enn de ser og så kom de bort til oss. Vi ble ikke lite redde, så latteren satte seg fast i halsen og vi beveget oss raskt mot båten. Nå og da snudde vi oss engstelig for å se om de fulgte etter. Vi prøvde å løpe, men skipperen stoppet oss og sa: den første som løper vil få kjenne denne båtshaken (som han hadde med seg) fordi det er bedre at vi holder sammen og prøver å skremme dem med skrik. Altså gikk vi pent og rolig til båten, meget glade over å ha kommet helskinnet fra det og kunne fortelle om det.

I referatet fra 20. juli kommer en ny dimensjon inn, vi får være delaktig i forholdet mellom mannskap og skipper i en vanskelig situasjon. De har lært fra forrige møte at isbjørnen er farlig, og de handler deretter, de forsøker å løpe fra faren. Men da griper skipperen inn, og med noe som må ha fortont seg som en reell trussel, samler han flokken og tvinger dem til å gå sammen tilbake til båten. Gerrit de Veer gir oss innsikt i rollene om bord og legger ikke skjul på skipperens disiplinierende kraft. Med høsten kom kulden, og isen la seg. Islagt hav er tydeligvis ukjent for mennene.

Den 30.august begynte isen å skru igjen enda mer voldsomt enn før, og det stod en kraftig StV vind med tett snødrev. Hele skipet ble skjøvet opp så det begynte å knake og brake på alle kanter, og det så ut som det skulle brette i hundre stykker. Det var avskyelig å høre og se på, ja, håret reiste seg på hodet, slik et uhyggelig skue var det. Tilstanden var farlig fordi ismassene

presset hardt på og skubbet hverandre fra begge sider så de kom under skipet og presset fra begge sider som om det var blitt hevet med en donkraft.(1997,66)

I denne teksten ser vi at både synet og lyden av isen er nye erfaringer. Gerrit de Veers ordlegging er sterk: *avskyelig, håret reiser seg, farlig* er ord som illustrerer denne erfaringen. Gjennom beskrivelsen får leseren et klart inntrykk både av alvoret i situasjonen og av at dette er en ny erfaring. Det gjøres ingen forsøk på å dekke til redselen de Veer føler. 31. august skriver han videre om isdriften, skruisen og presset på båten, og han gir direkte til kjenne at mannskapet er ”ganske redde” (1997,67).

Gjennomlesning av beretningen gir klart inntrykk av at ekspedisjonens deltakere er nye og ukyndige i møte med de polare strøk. Både dyr, natur og klima er fremmed og gir nye utfordringer. Det gis likevel et klart inntrykk av at de er i stand til å dele på oppgaver og gjøre nytte av hver enkelt kompetanse. Innimellom trekkes Gud inn i tekstene. 11.september skriver Gerrit de Veer ”det gikk mot høst og vinter, så nøden tvang oss til å finne måter å gjøre det beste ut av det på, og med henblikk på årstiden, overvintre der i påvente av hvordan Gud ville rå.” I dette dagsnotatet nevner han Gud fire ganger på ulike måter. Saken legges i Guds hånd, håp om at Gud vil se til dem i sin nåde, og Gud hadde sendt dem brensel i form av drivtømmer (1997:69-70). Dette er utsagn man kan regne med i datidens trosverden som selvsagt nedfeller seg i skrivemåter. Hovedinntrykket er likevel at ekspedisjonens medlemmer ikke overgir seg til andre makter, men selv forsøker å finne løsninger på de utfordringer de står overfor. Og i løpet av vinteren opplever de sterk kulde, matmangel, sykdommer, kullforgiftning, nye isbjørnmøter og at skipet blir totalt ødelagt. Alt dette legges frem i teksten, tilsynelatende uten omskrivninger. Gerrit de Veer viser åpent ukyndigheten, kunnskapsmangelen, redselen og fortvilelsen som oppsto i ekspedisjonens møte med det nye og fremmede. Vi får også nærhet til de valg som blir tatt, de overlevelsestrategier som blir lagt og det fellesskap som mannskapet utgjør. Selv om mennene er meget dyktige, er det et smertelig møte med Arktis de gjennomlever, og 12 av dem kommer mirakuløst fra oppholdet i nord med livet i behold. Fortellingene er fjernt fra den polare maskuliniteten som vi i dag kjenner gjennom de siste vel hundre års fortellinger.

Skipper Junges beskrivelse fra 1834-35⁷

Det er et tidsspenn på nesten 240 år mellom Gerrit de Veers og Junges opplevelser. Hva forteller denne journalen oss om menn og de polare utfordringer? 17.mai 1835 ble den tragiske historien om skipper Junge og hans mannskaps endelikt i Ebeltofthamna i Krossfjorden på Svalbard oppdaget. Det var mannskapet på skonnerten *Patrioten* av Trondheim som fikk øye på den tomme sluppen *St. Nicolai* innfrosset i isen, og som fant to døde menn i et hus i Ebeltofthamna samt fem lik i snøen ved noen russekors som sto på høyden overfor huset. Hele mannskapet på syv var død. Sluppen forlot Tromsø 11. juni 1834 og sykdom blant mannskapet nevnes første gang 20. september.

⁷ Dette avsnittet bygger på artikkelen ”En langsom tid er denne mørkke Vinter at overvinde” 2007

Overfarten fra Tromsø til Svalbard går tilsynelatende fint for Junge og hans menn. Onsdag 18.juni 1834 skriver Junge: "Stormen ved holden – Schwere Skjøe fra NO intet Pasziert... - Aftagende med Storm...". Det blåste opp underveis, mannskapet opplevde jevnt "harde Winde" i form av storm og kuling. Junge benytter både ordene "alting Well" torsdag 12.juni og "al ting i god stand" 18.juni. Vind, storm og stor sjøgang er kanskje såpass vanlig at skipperen føler seg "well" med det. Dårlig vær ser ut for å være til stede som en alminnelighet i fangstlivet, det forårsaker i alle fall verken dramatisk eller redsel. Likevel kan vi ha i mente at det er de eneste to gangene vi erfarer at Junge finner anledning til å sette på papir denne beroligende frasen. Her har han nemlig aktivt valgt å skrive inn en avslutningstekst som demper inntrykket i meldingens første del.

En annen gjentatt formulering er "intet Pasziert". Den står skrevet 45 ganger i journalen – altså i 45 av 200 dagers notiser. At ingenting har passert, forteller antakelig at skipperen ikke finner dagens gjøremål av en slik betydning at de skal rapporteres - og at man definitivt ikke har fått fangst disse dagene.

Ved ankomst til Svalbard endrer forholdene seg. 27.juni møter de kjente - i alle fall navngis Lars Brun. Realiteten er at de møter skonnerten hans og "sende båden til Lars Brun om ...hören wad Pasirde..". I en ukes tid blir de så ille plaget med is at de velger å seile nordover. Skipperen er tydeligvis ikke helt trygg. Han må ta distanse "etter gissing", og han skriver 6.juli at han "ikke wisste war wie skulle hen". Natt til mandag 7.juli ankommer de, etter mye "Boksieren", Kobbabay. Det de finner, er ikke særlig oppløftende: "Det saa Bedröveligt ud med ..husen fuld med is og Wand Rond om Kring". Allerede på dette tidspunkt aner man en stemning i teksten. Mens overfarten i hardt vær gikk "well", begynner det nå å komme inn negative uttalelser. Allerede i møtet med stedet der de eventuelt skulle overvintre, opplevde de at huset så ille ut, "der war en Stykt Lügt i hussen - det war fuld med been og tree Rosmol huder". At hvalrosshud, spekk og beinrester skaper ubehagelig lukt, er forståelig. Men det er ikke bare stanken som blir omtalt i negative vendinger. Fangsten er elendig, og tirsdag 15.juli skriver skipperen at "- det Seer Slet for os ud - ingen fangst - ikke har Wij naaget ad jelp os Winteren mee". Kun en måned etter avreise fra Tromsø er den språklige presentasjonen av situasjonen og ideen om framtida preget av alvorlig mismot. Skipperen går lengre og konstaterer at "wor dette will gaa wed wie ikke".

Skipperens Skipper Junge oppdager "kloken 4 om efter middagen" at Lars Bruns båt var "onder Seil og kryste sig ud". Skipperen oppsummerer med ordene "ikke fik wie nogen jelp af dem ad wie konde seile i Selskap". Junge uttrykker rett og slett ønske om hjelp og kanskje også en viss bitterhet over at han ikke fikk hjelp helt uten videre. De seiler til Krossfjorden og skipperen slår fast at huset der er godt beboelig. Likevel skriver han videre: "nu war det ikke andet ad finde Wee, Welche will blive et hard Styk ad finde saa meget". Fra 2.november foregår livet mest innendørs, Junge bemerker at "fra nu beginder der et Lagsom (langsomt) Levnet for os". Det er skipperen selv som skriver at han er blitt syk "med blod Sting". Fredag 21.november er skipperen så syk at han ikke "kan komme op af sængen", og han ber en av mannskapet, Ole Ingebregtsen, om å overta journalskrivinga. "Saa ber han mig at jeg skal skrive i hans journal vin og ver det pasereede saa godt jeg kan" skriver Ole

22.november 1835. 28.desember avslutter Ole Ingebregtsen skrivningen i Junges journal fordi "da han nu er død saa sluter jeg hans Jornal og leger den bort..".

Møte med ressursene, klima og topografi i nord kan se ut til å ha blitt for krevende for skipper Junge. Han uttrykker konstant og inderlig avmakt og fortvilelse. Og ønsker seg inderlig hjelp, uten at Gud tilkalles i journalteksten, i alle fall. Tekstene preges av en kontinuerlig laber holdning. Livet som fangstmann i de polare strøk er en sterk utfordring for skipper Junge. Og det ender tragisk ved at alle dør, til tross for at de har hus å bo i, har tilgang på brensel og etter hvert fanger mange dyr.

Refleksjoner

Historiker Roald Berg skriver i sin artikkel om Amundsen og hans aeronauter at den klassiske polare kardinaldyd er en kombinasjon av muskelkraft og fantasi. Dette er selvsagt en forenkling av den polare maskulinitet, men likevel gir den en pekepinn på hva slags hoved idealer moderne polare maskuline fortellinger i de siste snaue 100 år har hatt som omdreiningspunkt.⁸ Junges tekst har ingen spor av fantasi og kreativitet, muskelkraften er nok til stede uten å bli særlig omtalt. Gerrit de Veers 240 år eldre tekst beskriver et mannskap med bred kompetanse og kreativitet som overlever den polare prøvelse de utsettes for.

1900-tallets polare menn som utforskerne Nansen og Amundsen, men også fangstfolkene, spesielt overvintrerne, ble presentert, og presenterte seg selv i blant annet biografier, som menn med handlekraft, vågemot og dødsforakt (Hauan 1994,2004). Skipper Junge fremstiller seg selv som engstelig, kunnskapsløs og vanhjulpen. Det gjør også Gerrit de Veer, selv om holdningene er svært forskjellige.

Man kan spørre seg om Junge som selv var fra Preussen og gift i Tromsø, og som hadde et mannskap fra Trøndelag og sørover var rette vedkommende til å lede en slik polar fangstekspedisjon. Nå var heller ikke Tromsø, der utreder også bodde, ennå etablert som et polart sentrum. Men om det kan forklare mangelen på kunnskap hos skipper og mannskap, så forklarer det ikke at Junge uttrykker sin avmakt så tydelig.

Det er et viktig tema. Mitt anliggende her er at disse to beretningene gir oss en brei innsikt i prøvelser, tester og fortvilelser og gir oss et spennende repertoar å tolke mennene innenfor. De oppdager og opplever nye områder med sine særskilte natur- og klimaforhold. I disse "nye" møtene lærer vi mennene å kjenne.

Gerrit de Veer og skipper Junge fulgte antakelig ingen narrative mønster eller standardiserte bilder og fraser når det kom til å beskrive opplevelsen av det polare. Selv om de fulgte genrens mønster med værobservasjoner og dagens hendelser, har de neppe hatt noen bilder for seg hvordan de skulle uttrykke seg om opplevelsene de og mannskapet kom ut for. Slik sett gir de oss en unik innsikt i menns erfaring med det polare i deres tid. Den klassiske polare kardinaldyden som Berg beskrev, var ennå ikke oppfunnet.

Urban Wråkberg hevder at det foregikk en total omvurdering av polarnaturen på begynnelsen av 1800-tallet der den ville natur går over fra å tolkes negativt til også å være guds skaperverk og dermed god (2004,23). Total er kanskje en sannhet med modifikasjoner. Det er ingen spor i Junges skipsjournal om at den polare natur kunne

⁸ Moderne polar maskulinitet er i denne kontekst tida fra 1890 til 1971 når isbjørnen fredes og plukk- og overvintringsfangsten ikke lengre er lønnsom. Vår tids forsker og eventyrer liv tilhører post-moderniteten.

tolkes som god, tvert i mot virker den som det ondes domene slik Junge formulerer seg.

Gerrit de Veer og skipper Junge tilhørte hvert sitt mannsfelleskap. De skriver selv, men er deltakere i grupper, og det kommer til uttrykk i teksten. Kan vi tolke det slik at båt- og ekspedisjonsmedlemmene hadde en felles oppfatning og idéverden?

Tidligere forskning har vist at mannskapet som var med på 16- og 1700 tallets hvalfangst på Svalbard, var menn fra store deler av Vest-Europa. Å ha utenlandsk besetning er heller regelen enn unntaket. Fangst- og sjømenn ble rekruttert bredt etter knowhow innenfor fangstområdenes teknologi og innenfor sjømannskap (Vig Jensen 1989:31). Dette skal tilsi at de menn som deltok i fangst- og ekspedisjonslivet, delte eller hadde en felles idéverden tilgjengelig. Junge var tysk med mannskap fra hele Norge, Barentsz mannskap var fra sentral Europa.

Reevalueringa av den arktiske naturen fant altså sted i Europa på begynnelsen av 1800-tallet. Fra å vurdere naturen som umenneskelig og farlig, til å betrakte naturen som vakker og samtidig overveldende og dynamisk. Naturen ble gradvis fortolket i sublimе vendinger. Som Jens Petter Nielsen påpeker, må vi ha i mente at denne estetiske reorienteringa fant sted i den intellektuelle og kulturelle elite og ble spredd langsamt til land i periferien som Norge. Kanskje også gikk spredningen langsamt fra eliten til allmennheten? (2010:14) Nielsen minner om at vi også må ha i mente at naturen ikke var sublim i seg selv, men det var den emosjonelle sammensetning av ærefrykt og redsel, fascinasjon og avsky som var sublim. Og disse følelsene var bare til stede når observatøren tok et skritt tilbake fra avgrunnen eller fjelltoppen for å overveie de følelsene som ble skapt av den overveldende natur. Det spørres om våre aktører hadde muligheten til denne tilbaketrekning.

Etter gjennomlesning av disse to kildene er det mange tema å utforske. Når inntreer reevalueringa av natur blant folk flest? Er det forskjell på tekster skrevet der større grupper menn er til stede samtidig – tekster der mannskap er konteksten? Det er opplagt at tekstene ikke var private og ikke skulle holdes skjult – de er ment for andre – redere og andre lesere. Det kan også spørres om det er blitt trangere i mannsverden. Mens de Veer og Junge avdekker breie følelsesregister, gir til kjenne manglende kunnskap og erfaring og lener seg til Gudstroen eller håpet om hjelp, er de moderne tidens helter endimensjonale i sine følelser i de tekstene de deler med omverden. Istedenfor frykt og ukyndighet er det vågemot dødsforakt og handlekraft som gjelder. Når man legger fortellinger etter hverandre, kan det gi forestillinger av evolusjonistisk karakter. Jeg har ikke en slik hensikt. Jeg tror at eksemplenes usamtidighet kan vise andre ting enn utvikling og forbedring. I kraft av det menn i 1596 og i 1835 skriver om hva de gjør og hvordan de tar utfordringer, hvordan de har det i sine kraftige møter med de arktisk strøk, avdekkes en mulig innskrenkning heller enn en utvikling av mannsrollen. Vi kan spørre om det i takt med fortellingene om helten som den ensomme ulven – den enestående villmarken i seg selv – skjer triste ting? Er det slik at når nye helter erobrer nytt land – det være seg nord- eller sydpolen, og utvider nasjonens handlingsrom, så blir menns arena mindre variert, fleksibel og kanskje til og med mer aggressiv. Den moderne polare maskuliniteten er tøffere, uttrykker mindre følelser og har kanskje mindre register å være menneske innenfor. Som Judith Butler hevder, er kjønn en identitet som er spinkelt forankret i tid, en identitet som er institusjonalisert gjennom stilisert repetisjon av handling.

Maskulinitet er en performativ ferdighet tvunget frem av sosiale sanksjoner og tabuer. Kan det tenkes at det i tida fra 1596 og til 1835, muligens enda lengre, var en annen bredde i stiliserte maskuline repetisjonsøvelser?

Litteraturliste:

- Willem Barentsz' siste reise*. Etter Gerrit de Veers beskrivelse fra 1598. Thorleif Dahls Kulturbibliotek. Oslo: Aschehoug & Co 1997
- Roald Berg, Amundsen og hans aeronauter. I *Norsk Polarhistorie* bind I, Oslo: Gyldendal 2004
- Judith Butler, *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. London: Routledge 1990
- Martin Conway, *No man's land. A history of Spitsbergen from its discovery in 1596 to the beginning of the scientific exploration of the country*. Cambridge:University Press 1906
- Anniken Greve, "Stedets krav på egen identitet" i *Globale kyster - liv i endring-kjønn i spenning*, Tromsø: Kvinnforsk skriftserie, 1999.
- Marit Anne Hauan, "Helten min heter Henry Rudi" s 11-23 i *Tradisjon* 1994:24
- Marit Anne Hauan, "En langsom tid er denne mørkke Vinter at overvinde". En lesning av "Journal Paa Slupen St. Nicolai" 1834, I Hauan (red): *Maskuliniteter i nord*, Tromsø: Kvinnforsk Skriftserie. 2007.
- Marit Anne Hauan, *Maskuliniteter i nord*. Tromsø:Kvinnforsk Skriftserie 2007.
- Lars Vig Jensen,"Menig mand bag hvalfangsten på Svalbard" i: *Studier i arktisk kulturhistorie Rapport nr 3 fra Svalbardprosjektet* 1989.
- Knut Kjeldstadli, Personlige skriftlige dokumenter som kilde i *Rapport fra Svalbardseminar i Tromsø 19.-20.11 1987* red Marit Anne Hauan. Tromsø : Tromura 11
- Urban Wråkberg, Polarområdenes gåter. I *Norsk Polarhistorie* bind I, Oslo: Gyldendal Norsk forlag 2004

Forfatterbeskrivelse

Marit Anne Hauan, museumsdirektør Tromsø Museum Universitetsmuseet, folklorist. Forskningsfelt er nordnorsk identitet , maskulinitet, folketro, kulturarv og fortelletradisjon. marit.hauan@uit.no

Masculinities of the polar region - summary

In this paper my aim is to read and understand the journal of Gerrit de Veer from the last journey of William Barents to the Arctic Regions in 1596 and the journal of captain Junge on his hunting trip from Tromsø to Svalbard in 1834. It is nearly 240 years between this two voyages. The first journal is known as the earliest report from the arctic era. Gerrit de Veer adds instructive copper engravings to his text and give us insight in the crews meeting with this new land. Captain Junges journal is found together with his dead crew in a house in a fjord nearby Ny-Ålesund and has no drawings, but word. Both of these journals may be read as sources of the knowledge

and understanding of the polar region. They might also unveil the ideas of how to deal with and survive under the challenges that is given. In addition one can ask if the sources can tell us more about how men describe their challenges. Can the way they expressed themselves in the journals give us an understanding of masculinity? And not least help us to create good questions of the change in the ideas of masculinities which is said to follow the change in understanding of the wilderness.

Stikkord

polar, maskulinitet, mannskap, beretning, kjønn